

3. MIGRACJE SENIORÓW W NAJWIĘKSZYCH MIASTACH W POLSCE

3.1. Wstęp

Migracje osób starszych w krajach wysoko rozwiniętych już dawno zostały uznane za istotny czynnik lokalnego i regionalnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Badania prowadzone w krajach Europy Zachodniej i Stanach Zjednoczonych wskazują, iż napływający emeryci generują powstawanie nowych miejsc pracy w lokalnej gospodarce, poprzez regularne zakupy, które mogą obejmować zarówno żywność, jak i usługi związane z opieką zdrowotną, sferą finansową, rozrywką [Walters, 2006]. Ponadto, ich dochody i wydatki są dość regularne, co może pomóc w ustabilizowaniu lokalnej gospodarki [Quandango, 2002].

Odwołując się do teorii cyklu życia jednostki i rodziny, Litwark i Longino (cyt. za: [Longino, Bradley, 2001, s. 110]), podzielili seniorów zmieniających miejsce zamieszkania na trzy grupy. Pierwsza obejmuje młodszych seniorów, będących w związkach małżeńskich, dla których samo przejście na emeryturę stanowi silny bodziec do zmiany miejsca zamieszkania. Do drugiej subpopulacji należą osoby mające około 70 lat, które doświadczają umiarkowanej niepełnosprawności i najczęściej przenoszą się w pobliże dzieci lub bezpośrednio do ich domów. Trzecią grupę stanowią osoby po osiemdziesiątym roku życia, w przypadku których fizyczna niemoc uniemożliwia samodzielną egzystencję i prowadzi najczęściej do umieszczenia seniora w ośrodku opieki instytucjonalnej.

W polskich badaniach dotyczących zjawiska migracji, przemieszczenia seniorów rzadko stanowią główny wątek badawczy. Ostatnie

badania monograficzne poświęcone w całości temu zagadnieniu realizowane były w latach 1970. i 1980. [Latuch, 1977; Stolarczyk, 1985, 1986]. Chcąc choć w części wypełnić tą lukę, dwukrotnie w ramach badań dotyczących ludzi starych podejmowałam próbę opisu migracji osób po 60. roku życia [Kałuża, 2006, 2008]. W pierwszym przypadku przedstawione zostały migracje – wewnętrzne i zewnętrzne – ludzi starych w układzie przestrzennym [Kałuża, 2006, s. 151–177]. Analizując przemieszczenia tej subpopulacji skupiono się głównie na kierunkach przemieszczeń. Przedstawiona została również struktura demograficzna seniorów uczestniczących w migracjach. Prezentowany materiał bazował na Wynikach Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku, które zostały uzupełnione danymi z bieżącej sprawozdawczości GUS. W kolejnych badaniach skupiłam się na modelach migracji osób starszych [Kałuża, 2008, s. 71–89]. W tym celu dokonany został przegląd anglojęzycznej literatury, tak teoretycznej, jak i empirycznej związanej z mobilnością przestrzenną seniorów.

Celem niniejszego opracowania jest rozpoznanie prawidłowości migracji ludzi starych w pięciu wielkich miastach Polski. Ponadto, biorąc pod uwagę, że wzorce mobilności przestrzennej osób starszych mogą różnić się w zależności od fazy życia, tj. w zależności od wieku, szczególna uwaga została skupiona na pokazaniu migracji w poszczególnych fazach starości. Opracowanie to zostało ograniczone do migracji wewnętrznych osób starszych w latach 2000–2008. Do analizy wykorzystano niepublikowane informacje dotyczące ruchu wędrownego, udostępnione przez Departament Informacji Głównego Urzędu Statystycznego.

Podobnie jak w poprzednich opracowaniach, również i w tym pojęcia „senior” i „ludzie starzy” odnosić się będą do osób w wieku 60 lat i więcej. Z uwagi na to, iż na różnych etapach życia seniora inne motywy i przyczyny odgrywają kluczową rolę w decyzji o zmianie miejsca zamieszkania, seniorów podzielono na trzy grupy. Pierwszą stanowią „młodszy” seniorzy, których migracje związane są z momentem przejścia na emeryturę. Do drugiej grupy należą osoby o dziesięć lat starsze, tzw. „starsi starzy”, doświadczający często umiarkowanej postaci niepełnosprawności. Ostatnią grupę stanowią „najstarsi” seniorzy

(85 lat i więcej), w przypadku których migracja jest często wymuszona złym stanem zdrowia, uniemożliwiającym samodzielną egzystencję. Wyjaśnienia wymaga też zastosowanie w pracy terminu „wielkie miasta”. W pracy tej sformułowanie to odnosić się będzie do pięciu największych miast polskich. W kolejności odpowiadającej wielkości zaludnienia są to: Warszawa, Kraków, Łódź, Wrocław i Poznań¹.

Wybór największych pod względem liczby ludności pięciu miast, jako zbiorowości, w której badane będą migracje seniorów, nie jest przypadkowy. Dane z ostatniego *NSP'2002* wskazują, iż na początku obecnego stulecia wielkie miasta wyróżniały się największym stopniem zawansowania procesu starzenia się ludności.

3.2. Specyfika migracji osób starszych

Osoby po 60. roku życia różnią się w sposób istotny od osób młodych pod względem przyczyn skłaniających do migracji. W przypadku seniorów mniejsze znaczenie w podjęciu decyzji o zmianie miejsca zamieszkania ma sytuacja na rynku pracy czy zawarcie związku małżeńskiego. W przeciwieństwie do ludzi młodych czynnik edukacyjny nie jest w ogóle brany pod uwagę podczas podejmowania decyzji migracyjnej przez seniora. Ponadto osoby starsze stanowią subpopulację wysoce niejednorodną – badania prowadzone w Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych wskazują, iż w pierwszych latach po osiągnięciu wieku emerytalnego przeważają migracje uwarunkowane poszukiwaniem wyższego standardu życia, później zaś głównym motywem przemieszczeń stają się pogarszający się stan zdrowia i utrata współmałżonka.

W warunkach Polskich można wyróżnić dwa odmienne wzorce migracji osób starszych [Stolarczyk, 1985, 1986; Kałuża, 2006, 2008]. Pierwszy związany jest z migracją dobrowolną, zamierzoną. Ten wzorzec migracji dotyczy w większości młodszych seniorów, którzy

¹ Według danych z *Rocznika Demograficznego*, GUS, 2009 r.

najczęściej pozostają w związkach małżeńskich, są zdolni do samodzielnego życia i posiadają źródło utrzymania. Drugi dotyczy osób w zaawansowanym wieku, najczęściej o złym stanie zdrowia i ma charakter wymuszony. Pod koniec lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia w Polsce wśród osób starszych przeważały przeprowadzki wymuszone. Bez wątpienia wpływ na ten fakt miała sytuacja materialna starszych migrantów. Porównując dochody osób, które migrowały ze średnią emeryturą i rentą końca lat 70. można było zauważyć, że w przypadku osób, które zmieniły miejsce zamieszkania, wielkości te były istotnie niższe.

Litwark i Longino, [za: Longino, Bradley, 2001, s. 110] badając migracje międzystanowe w Stanach Zjednoczonych zauważyli, że pierwszy rodzaj migracji przypada na ten etap życia seniorów, w którym zazwyczaj są oni zamężni/żonaci, stosunkowo zdrowi oraz posiadają wystarczające dochody z tytułu emerytury. Powody do przemieszczeń na tym etapie życia są złożone. Z jednej strony jest to chęć zapewnienia sobie na stare lata komfortu życia. Doskonałym przykładem tego typu przemieszczeń jest m.in. Sun belt w Stanach Zjednoczonych, a w Europie Costa del Sol w Hiszpanii czy Algarve w Portugalii. Są to miejsca, w których przez lata wytworzyły się enklawy seniorów. Niektórzy emeryci planują swoje przeprowadzki latami, spędzając urlopy w przyszłym miejscu zamieszkania w oczekiwaniu na przyjemności po przeprowadzce. Z drugiej strony to potrzeba utrzymywania kontaktów z przyjaciółmi i rodziną, a więc przeprowadzki w pobliże dzieci lub innych krewnych. Ponadto w krajach, które przeszły okres szybkiej urbanizacji, pociągającej za sobą intensywne migracje ze wsi do miast, spora część seniorów po osiągnięciu wieku emerytalnego decyduje się na powrót na tereny urodzenia i dzieciństwa [Rogers, 1990].

Kolejny rodzaj migracji pojawia się wtedy, kiedy osoby starsze stają się chore, wymagają opieki lub zostają samotne. Na tym etapie życia niektórzy seniorzy przenoszą się w pobliże dzieci lub bezpośrednio do ich domów.

Ograniczony zasób najbliższych krewnych i stopień niepełnosprawności, który uniemożliwia samodzielną egzystencję, jest powo-

dem trzeciego typu przeprowadzek. Większość takich migracji odbywa się najczęściej na krótkie niż dalekie dystanse, a miejscem zamieszkania staje się zwykle dom opieki [Wan He, Schachter, 2003].

3.3. Migracje w wielkich miastach

Wielkie miasta odgrywają kluczową rolę w rozwoju demograficznym, społecznym i ekonomicznym kraju. W ciągu ostatnich 100 lat ubiegłego wieku liczba mieszkańców Wrocławia zwiększyła się o około 1/3, Warszawy i Łodzi wzrosła prawie trzykrotnie, Poznania pięciokrotnie, a Krakowa ponad ośmiokrotnie [Gawryszewski, 2005].

Kluczowe znaczenie w rozwoju tych miast miał ruch wędrowniczy ludności. W okresie po II wojnie światowej koncentracja inwestycji przemysłowych w dużych ośrodkach miejskich powodowała intensywny napływ niewykwalifikowanych pracowników z obszarów wiejskich do wielkich miast. Od połowy lat 90. ubiegłego stulecia migracje ze wsi do miast znacząco osłabły. Hierarchiczny charakter przemieszczeń, zgodnie z którym miasta duże charakteryzowały się dodatnimi saldami migracji w relacji do miast mniejszych, jak również obszarów wiejskich, istniał jeszcze do początku transformacji systemowej. Obecnie obszary wiejskie posiadają dodatni bilans migracyjny z miastami wszystkich kategorii wielkości. Z dekady na dekadę udział migracji na wieś, w stosunku do odpływu ogółem z miast na wieś, wzrastał najszybciej w wielkich miastach (wzrósł z 23% w latach 60. ubiegłego stulecia do 39% na początku obecnej dekady – 2002 rok). Jest to w dużej mierze efektem suburbanizacji, związanej z lokowaniem inwestycji w dużych ośrodkach miejskich i obszarach je otaczających. Konsekwencją metropolizacji działań gospodarczych jest selektywny napływ na te obszary kapitału ludzkiego kosztem obszarów pozametropolitalnych [Korcelli, 2008]. Ponadto zamożniejsza ludność miast, szukająca bardziej komfortowych warunków do życia, osiedla się na terenach podmiejskich (tj. wiejskich, które utraciły już dawno swój rolniczy charakter) okalających duże miasta.

Przyglądając się strukturze wieku osób uczestniczących w migracjach, można powiedzieć, że wielkie miasta są „magnesem” przyciągającym osoby młode (20–29 lat)². Sytuacja taka wynika przynajmniej z dwóch powodów: 1) wielkie miasta pełnią funkcję ośrodków akademickich, 2) szybki rozwój sektora usług pozarynkowych sprawia, że miasta te oferują lepsze od innych warunki do rozwoju kariery zawodowej.

3.4. Migracje osób po 60. roku życia w największych polskich miastach

Prawdopodobieństwo zmiany miejsca zamieszkania jest ściśle związane z wiekiem. Wpierw rośnie ono, osiągając maksimum wśród osób w grupie wieku 20–29 lat, a następnie zmniejsza się do późnej starości. Osoby po 60. roku życia stanowią jedynie 6,4% wszystkich migrantów w Polsce (2008 rok). Nieznacznie wyższy odsetek seniorów występuje wśród osób przybywających do miast w kraju niż wśród ludności je opuszczającej (udział seniorów w napływie do miast w 2008 roku wyniósł 7,2%, w odpływie z nich 6,2%). Inaczej kształtuje się udział subpopulacji seniorów w ogólnych rozmiarach napływu i odpływu w przypadku wielkich miast. Przyglądając się odsetkowi osób starszych, uczestniczących w przemieszczeniach wewnętrznych (tab. 3.1), można zauważyć, że seniorzy stanowią znacząco większy odsetek wśród ludności opuszczającej wielkie miasta niż przybywającej do nich.

W latach 2000–2008 największy udział seniorów wśród ludności kierującej się do wielkich miast charakteryzował Łódź (średnio 7,2% w latach 2000–2008), natomiast w przypadku odpływu Warszawę (11%). Osoby po 60. roku życia najmniejszy odsetek stanowiły wśród migrantów Poznania (5% – napływ, 8,5% – odpływ). Różnice między

² Wszystkie wielkie miasta w latach 2000–2008 charakteryzowały się dodatnimi saldami migracji wśród osób w wieku 20–29 lat.

miastami w udziale seniorów w odpływie wynikają zapewne z odmiennego poziomu zaawansowania procesu starzenia się ludności poszczególnych miast. Obecnie ludność Łodzi charakteryzuje się największym odsetkiem ludzi starych (23,0% w 2008 roku), nieco niższy wskaźnik cechuje Warszawę (22,9%), natomiast najniższy udział występuje w Poznaniu (20,1%).

Tab. 3.1. Udział osób po 60. roku życia w ogólnej liczbie migrantów w latach 2000–2008 (w %)

Miasto	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Napływ									
Warszawa	5,2	4,5	4,3	4,4	3,8	3,9	3,8	4,3	4,5
Wrocław	7,2	5,4	6,4	7,1	5,7	5,5	4,6	5,0	4,8
Łódź	7,6	7,5	7,3	7,9	6,7	7,0	6,7	7,1	7,0
Kraków	6,7	6,4	5,9	6,3	5,5	5,6	5,4	5,0	5,1
Poznań	5,5	5,0	5,5	6,0	4,6	4,5	4,6	4,0	4,9
Odpływ									
Warszawa	11,8	10,7	10,9	11,8	11,8	10,9	11	11	9,8
Wrocław	11,3	9,1	11,3	11,3	10,1	8,6	9,2	10	9,3
Łódź	11,3	10,9	10,7	11,8	9,4	9,8	9,9	10,8	9,5
Kraków	11,1	10,0	10,5	10,7	9,6	9,2	9,4	10,4	8,8
Poznań	9,0	9,0	9,4	9,8	6,9	8,0	7,7	8,9	7,8

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

W wielkich miastach w latach 2000–2008 tempo przyrostu liczby migrantów po 60. roku życia kształtowało się odmiennie w przypadku napływu i odpływu (tab. 3.2). W napływie mieliśmy do czynienia ze spadkiem liczby osiedlających się osób starszych, średnio z roku na rok od 3,7% w Krakowie do 1,5% w Poznaniu. Wyjątek stanowiła Warszawa, która charakteryzowała się przyrostem napływu osób starszych, wynoszącym średnio z roku na rok 0,5%.

Wzrastała za to liczba osób powyżej 60. roku życia, która opuszczała wielkie miasta. Przeciętne roczne tempo wzrostu liczby starszych emigrantów kształtowało się od 3,2% w Poznaniu do 0,2% w Krakowie. Wyjątek stanowiła Łódź, którą w tym okresie charakteryzował stały poziom odpływu osób starszych.

Tab. 3.2. Tempo zmian liczby seniorów w napływie i odpływie w latach 2000–2008

Miasto	Średnia geometryczna	
	Napływ	Odpływ
Warszawa	1,005	1,004
Wrocław	0,979	1,020
Łódź	0,984	1,000
Kraków	0,963	1,002
Poznań	0,985	1,032

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

W pierwszej dekadzie obecnego stulecia przewaga odpływu seniorów nad ich napływem charakteryzowała wszystkie wielkie miasta (tab. 3.3). W skali całego okresu (lata 2000–2008) największe ujemne rozmiary salda migracji wystąpiły w Warszawie (–6036 osób), a następnie Poznaniu (–3065), Łodzi (–2182), Wrocławiu (–1864) i Krakowie (–1864).

Po odniesieniu wartości salda migracji do wielkości subpopulacji osób starszych w poszczególnych miastach, okazuje się, że w latach 2000–2008 największą intensywnością ubytku migracyjnego seniorów charakteryzował się Poznań. Na drugim biegunie znalazł się Kraków, który w całym badanym okresie miał najmniejsze rozmiary natężenia sald migracji. Mimo że w wielkich miastach występował ubytek migracyjny subpopulacji seniorów, Warszawa, Kraków i Wrocław charakteryzowały się dodatnimi efektami (saldami) ruchu wędrownego ogółem. Status stolicy województwa nie zapewniał jednak

Tab. 3.3. Salda migracji seniorów w wielkich miastach w latach 2000–2008 (w osobach)

Miasto	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
W osobach									
Warszawa	-596	-484	-578	-707	-747	-634	-814	-880	-596
Wrocław	-260	-39	-175	-191	-199	-88	-305	-347	-260
Łódź	-197	-185	-218	-267	-212	-233	-276	-362	-232
Kraków	-123	-34	-135	-220	-187	-142	-199	-353	-229
Poznań	-205	-260	-274	-362	-274	-372	-355	-590	-373
Na 1000 ludności w wieku 60+									
Warszawa	-3,93	-3,19	-3,81	-4,66	-4,92	-4,18	-5,37	-5,80	-3,93
Wrocław	-4,98	-0,75	-3,35	-3,66	-3,81	-1,69	-5,84	-6,65	-4,98
Łódź	-3,07	-2,88	-3,40	-4,16	-3,31	-3,63	-4,30	-5,64	-3,62
Kraków	-1,97	-0,54	-2,16	-3,52	-2,99	-2,27	-3,18	-5,64	-3,66
Poznań	-4,53	-5,75	-6,06	-8,01	-6,06	-8,23	-7,85	-13,05	-8,25

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

dotadniego bilansu migracji w przypadku Łodzi i Poznania. Wymienione wyżej tendencje w ruchu migracyjnym osób starszych, zwłaszcza związane ze wzrostem w ostatniej dekadzie rozmiarów odpływu seniorów z wielkich miast, mogą być konsekwencją – wspomnianej w punkcie 3 niniejszego opracowania – suburbanizacji.

3.5. Struktura starszych migrantów według wieku

Subpopulacja osób w wieku 60 lat i więcej jest zbiorowością wyraźnie niejednorodną. Istotne różnice występują zarówno w przypadku stanu zdrowia seniorów, jak również statusu społeczno-ekonomicznego. Dodatkowo inna jest sytuacja osób w wieku 60 lat, sprawnych fizycznie, będących często jeszcze aktywnymi zawodowo, inna zaś osób po 80.

roku życia, które wymagają szczególnego rodzaju opieki ze strony rodziny lub różnych instytucji. W tab. 3.4 przedstawione zostały dane dotyczące struktury wieku starszych migrantów.

Z uwagi na względnie stały udział poszczególnych pięcioletnich grup wieku seniorów w ogólnych rozmiarach napływu i odpływu osób po 60. roku życia, w tablicy zostały przedstawione dane dotyczące ruchu wędrownego tylko dla pierwszego, środkowego i ostatniego roku analizy. Jak można zauważyć, połowa ze starszych migrantów nie przekracza 70. roku życia. Generalnie wyższy jest udział młodszych seniorów (do 70. roku życia) w odpływie z wielkich miast niż w napływie do nich.

Tab. 3.4. Struktura wieku starszych migrantów w wybranych latach okresu 2000–2008 (w %)

grupy wieku	2000		2004		2008	
	napływ	odpływ	napływ	odpływ	napływ	odpływ
Warszawa						
60 lat i więcej:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
60–64	26,39	31,72	26,32	31,06	36,03	38,50
65–69	19,92	24,94	19,47	22,50	22,38	20,69
70–74	19,79	15,64	17,76	17,98	12,39	14,20
75–79	14,25	12,21	13,82	13,01	12,01	12,47
80–84	8,44	6,63	11,18	9,56	9,23	7,79
85 lat i więcej	11,21	8,86	11,45	5,91	7,96	6,34
Wrocław						
60 lat i więcej:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
60–64	20,90	24,35	20,41	26,01	27,92	33,70
65–69	22,99	23,49	19,24	18,82	21,20	20,99
70–74	16,72	19,40	17,20	19,37	17,31	12,52
75–79	13,43	16,16	17,49	14,76	12,37	15,84
80–84	11,64	6,47	16,33	11,81	11,31	11,23
85 lat i więcej	14,33	10,13	9,33	9,23	9,89	5,71

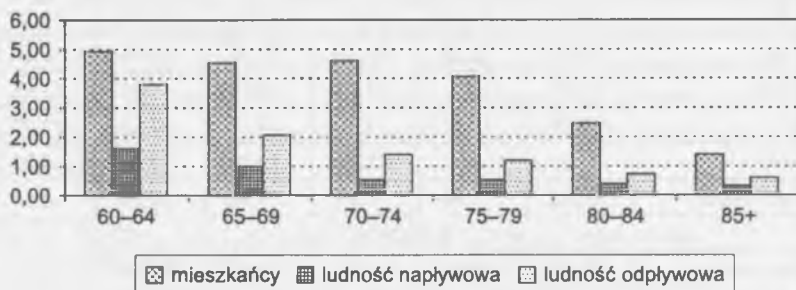
Tabela 3.4 (cd.)

grupy wieku	2000		2004		2008	
	napływ	odpływ	napływ	odpływ	napływ	odpływ
Łódź						
60 lat i więcej:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
60-64	18,31	27,44	30,11	25,78	36,40	38,38
65-69	22,54	22,25	18,59	21,21	18,00	16,60
70-74	18,31	18,71	17,47	19,96	14,40	15,98
75-79	18,66	15,59	17,10	14,76	17,20	13,49
80-84	11,27	8,11	10,04	10,40	7,20	8,92
85 lat i więcej	10,92	7,90	6,69	7,90	6,80	6,64
Kraków						
60 lat i więcej:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
60-64	22,51	27,08	27,53	34,62	28,52	38,40
65-69	20,68	26,48	21,56	19,58	20,42	18,32
70-74	23,56	17,19	15,32	16,78	16,55	14,81
75-79	16,23	14,43	13,77	12,41	15,14	12,28
80-84	7,07	5,93	11,69	9,97	9,15	10,14
85 lat i więcej	9,95	8,89	10,13	6,64	10,21	6,04
Poznań						
60 lat i więcej:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
60-64	21,38	24,32	18,53	28,89	29,00	39,64
65-69	22,46	19,33	20,85	21,39	20,41	20,55
70-74	14,49	18,30	16,60	18,76	15,51	13,75
75-79	17,03	12,89	17,76	13,32	11,84	10,19
80-84	9,78	11,02	16,99	10,13	11,84	6,96
85 lat i więcej	14,86	14,14	9,27	7,50	11,43	8,90

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

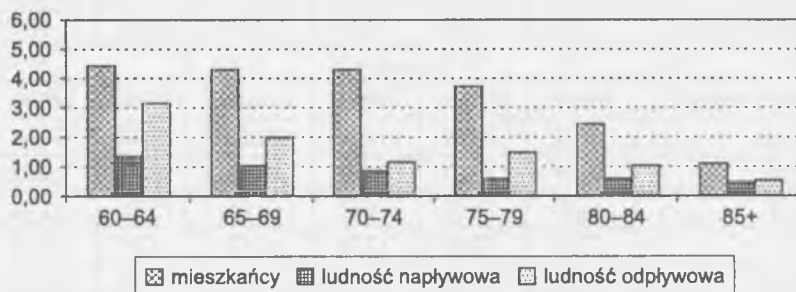
Odmienne kształtuje się mobilność wśród osób po 80. roku życia. W przypadku najstarszych seniorów wyższy ich odsetek występuje w napływie niż w odpływie.

Porównując udział seniorów wśród ogółu migrantów z udziałem osób starszych wśród mieszkańców wielkich miast (ryc. 3.1–3.5)³ widać, że w migracjach w większym stopniu uczestniczą najstarsi seniorzy. Prawdopodobnie taka występuje skądinąd niezależnie od miejsca zamieszkania (Kaluża, 2006).

Ryc. 3.1. Struktura ludności i migrantów w wieku 60 lat i więcej w Warszawie w 2008 roku (jako odsetek ogółu ludności danej kategorii)

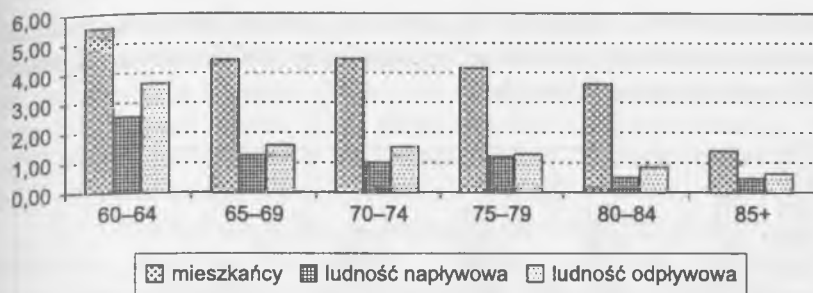
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

Ryc. 3.2. Struktura ludności i migrantów w wieku 60 lat i więcej we Wrocławiu w 2008 roku (jako odsetek ogółu ludności danej kategorii)

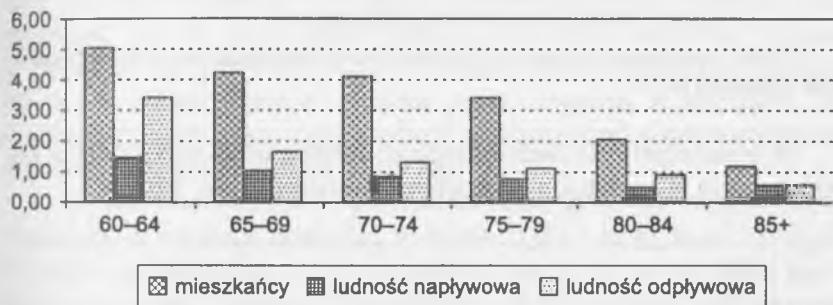
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

³ Z uwagi na fakt, iż struktura ludności i migrantów po 60. roku życia wygląda bardzo podobnie we wszystkich latach badanego okresu (2000–2008), zaprezentowano ją tylko dla ostatniego roku analizy.

Ryc. 3.3. Struktura ludności i migrantów w wieku 60 lat i więcej w Łodzi w 2008 roku (jako odsetek ogółu ludności danej kategorii)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

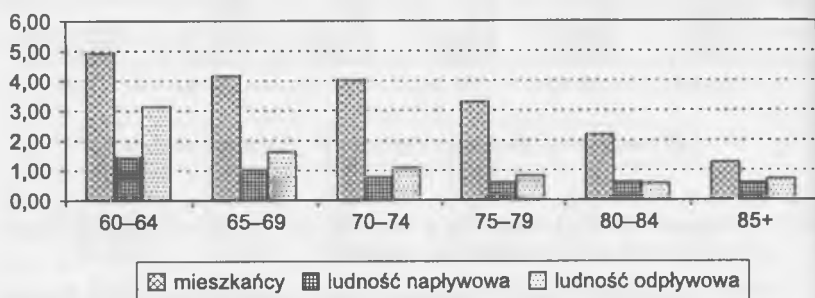

Ryc. 3.4. Struktura ludności i migrantów w wieku 60 lat i więcej w Krakowie w 2008 roku (jako odsetek ogółu ludności danej kategorii)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

Jednakże patrząc na subpopulację osób starszych w wielkich miastach, zauważa się różnice w poziomie mobilności przestrzennej w porównaniu z rówieśnikami z pozostałych miast. Generalnie seniorzy zamieszkujący wielkie miasta są bardziej skłonni do ich opuszczenia niż ich rówieśnicy z mniejszych aglomeracji miejskich. Szczególnie jest to

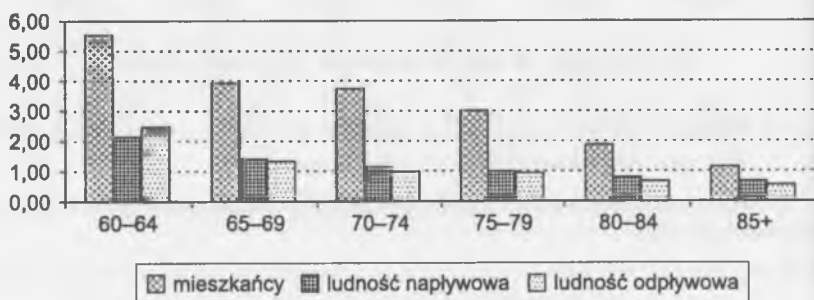
widoczne wśród najmłodszych seniorów, którzy stanowią znacząco większy odsetek wśród ludności opuszczającej wielkie miasta niż wśród osób przybywających do nich.

Ryc. 3.5. Struktura ludności i migrantów w wieku 60 lat i więcej w Poznaniu w 2008 roku (jako odsetek ogółu ludności danej kategorii)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

W mniejszych miastach różnice w odsetku osób między 60. a 64. rokiem życia w napływie i odpływie są nieznaczne (ryc. 3.6).

Ryc. 3.6. Struktura ludności i migrantów w wieku 60 lat i więcej w miastach do 100 tys. mieszkańców w 2008 roku (jako odsetek ogółu ludności danej kategorii)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

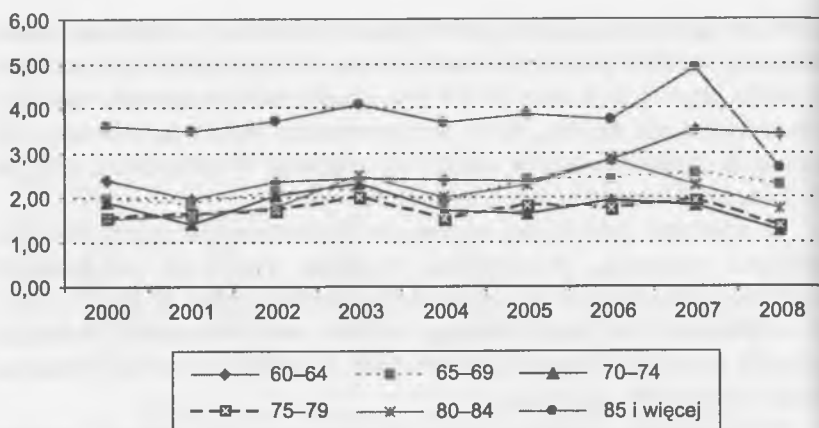
O większej skłonności do wyjazdu seniorów z wielkich miast świadczą również obliczone ilorazy szans. Prawdopodobieństwo tego, że osoba starsza w wieku 60–64 lata opuści wielkie miasto, jest 1,73 raza większe niż szansa, że w przeprowadzce będzie uczestniczył jej rówieśnik zamieszkujący w mniejszym mieście. W przypadku osób po 85. roku życia szansa ta jest 1,18-krotnie wyższa.

O większej mobilności najstarszych seniorów świadczy również natężenie migracji. Szczególnie wyraźna przewaga najstarszych seniorów widoczna jest w napływie do wielkich miast (ryc. 3.7–3.11). W większości lat analizowanego okresu we wszystkich wielkich miastach natężenie migracji przyjmowało największe rozmiary właśnie wśród osób po 85. roku życia.

W przypadku odpływu przewaga intensywności migracji najstarszych seniorów nie była już tak wyraźna (ryc. 3.12–3.16), a w Warszawie na plan pierwszy wysunęła się subpopulacja najmłodszych seniorów (60–64 lata). Mimo wahań rozmiarów natężenia migracji w badanym okresie, widać wzrost intensywności odpływu osób między 60. a 64. rokiem życia z wielkich miast. Zarówno w napływie, jak i odpływie najmniejsza intensywność przemieszczeń charakteryzowała seniorów w średnim wieku (70–79 lat).

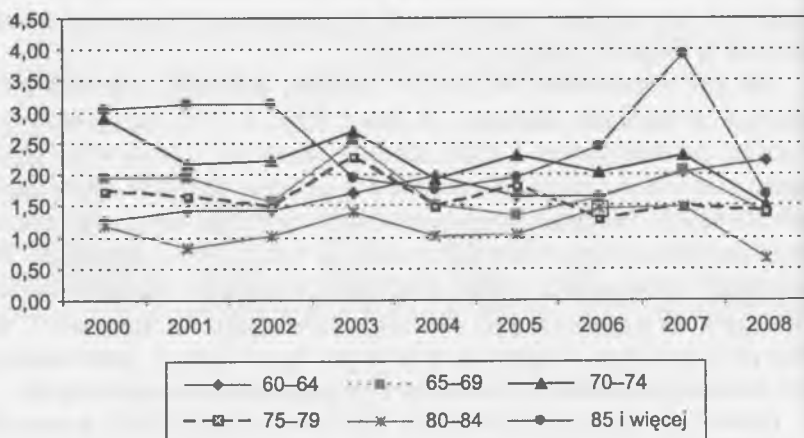
Jak już wspomniano w punkcie trzecim, generacje najmłodszych seniorów w wielkich miastach, w latach 1960 i 1970 znajdowały się w wieku produkcyjnym i były zasilane wówczas intensywnie przez migracje ze wsi do miast. W rezultacie w obecnej dekadzie spora część osób starszych, osiągając wiek emerytalny, decyduje się na powrót na tereny urodzenia i dzieciństwa. Ponadto, jak wspomniano w punkcie 3.2 niniejszego opracowania, wśród młodszych migrantów istnieje również grupa seniorów szukających bardziej komfortowych warunków do życia poza miastem. Większość z nich jest w związkach małżeńskich, a ich dochody są wyższe niż przeciętnego gospodarstwa emeryckiego.

Odwołując się do omówionych wzorców migracji osób starszych (punkt 3.2), które różnią się w zależności od wieku seniorów, można przypuszczać, że w przypadku subpopulacji najstarszych seniorów mamy do czynienia z migracją wymuszoną. Zaawansowany wiek powoduje wzrost niepełnosprawności, która utrudnia wykonywanie codziennych prac domowych. Sytuacja ta często łączy się z wdowieństwem.

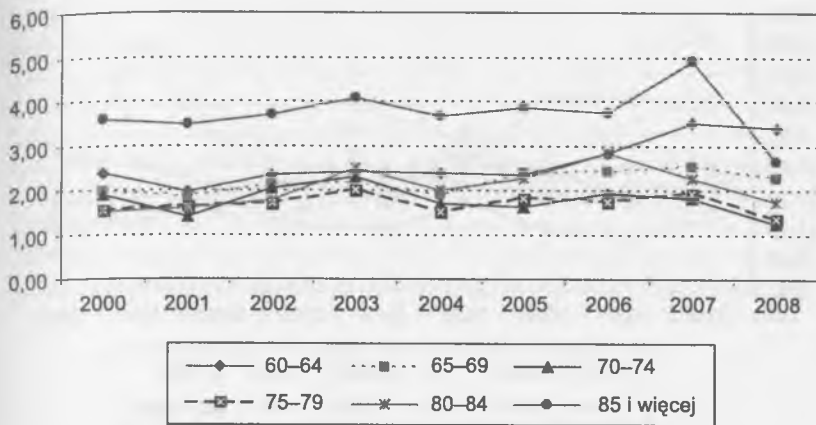
Ryc. 3.7. Natężenie napływu seniorów w Warszawie w latach 2000–2008 (na 1000 ludności w danym wieku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

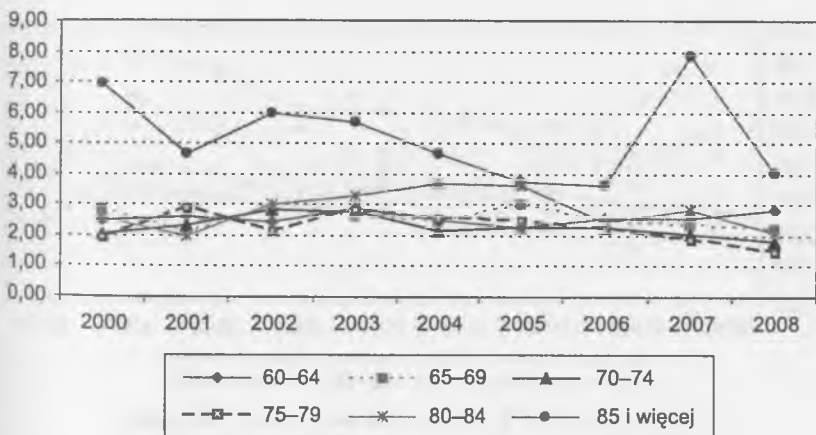
Ryc. 3.8. Natężenie napływu seniorów we Wrocławiu w latach 2000–2008 (na 1000 ludności w danym wieku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

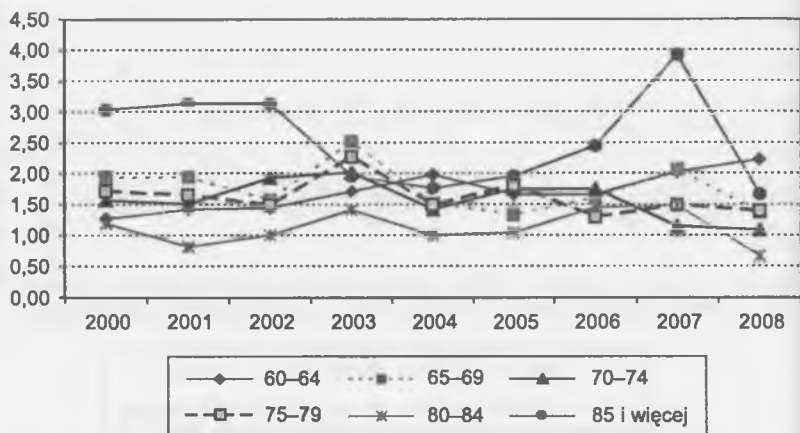
Ryc. 3.9. Natężenie napływu seniorów w Łodzi w latach 2000–2008 (na 1000 ludności w danym wieku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

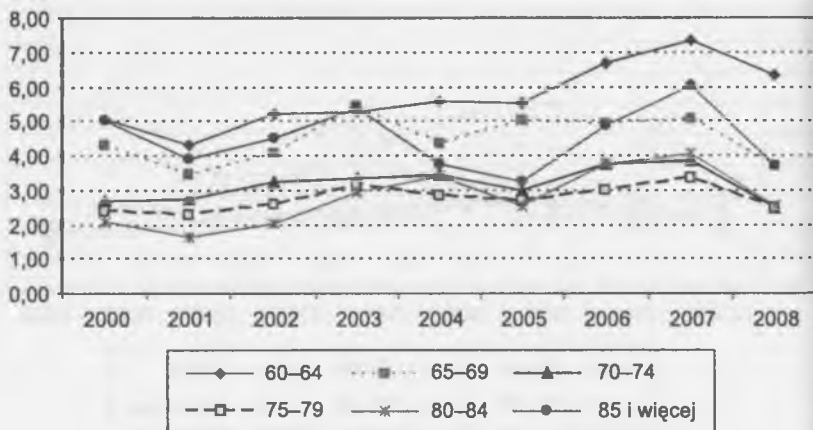
Ryc. 3.10. Natężenie napływu seniorów w Krakowie w latach 2000–2008 (na 1000 ludności w danym wieku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

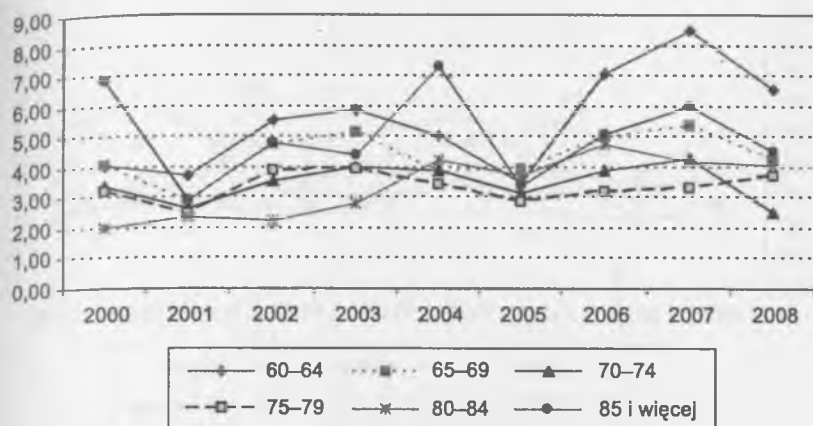
Ryc. 3.11. Natężenie napływu seniorów w Poznaniu w latach 2000–2008 (na 1000 ludności w danym wieku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

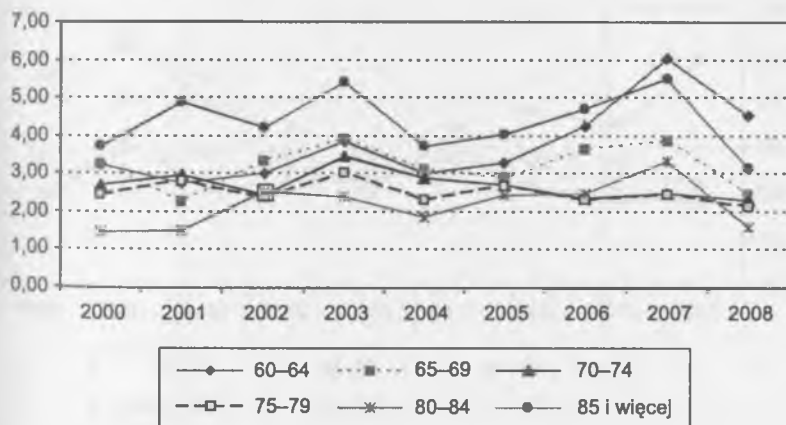
Ryc. 3.12. Natężenie odpływu seniorów z Warszawy w latach 2000–2008 (na 1000 ludności w danym wieku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

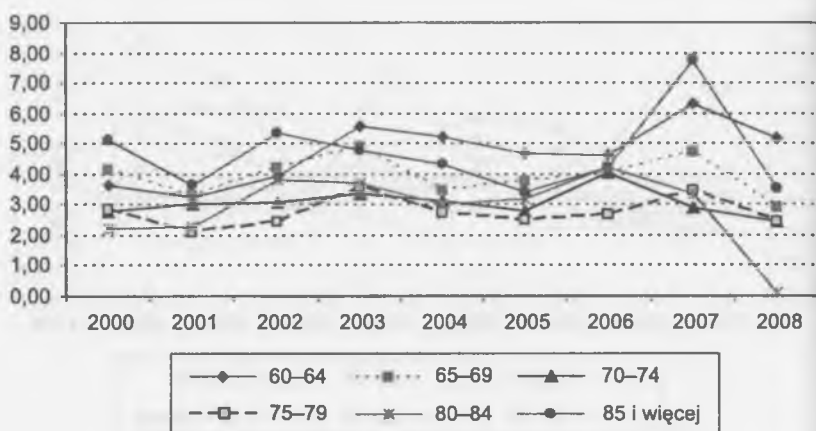
Ryc. 3.13. Natężenie odpływu seniorów z Wrocławia w latach 2000-2008 (na 1000 ludności w danym wieku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

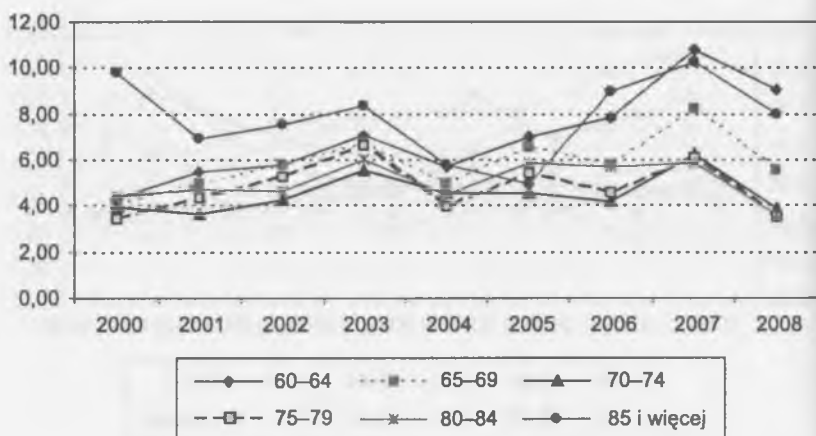
Ryc. 3.14. Natężenie odpływu seniorów z Łodzi w latach 2000-2008 (na 1000 ludności w danym wieku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

Ryc. 3.15. Natężenie odpływu seniorów z Krakowa w latach 2000–2008 (na 1000 ludności w danym wieku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

Ryc. 3.16. Natężenie odpływu seniorów z Poznania w latach 2000–2008 (na 1000 ludności w danym wieku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

Tab. 3.5. Saldo migracji na 1000 ludności w wielkich miastach w latach 2000, 2004, 2008

Grupa wieku	Warszawa			Wrocław			Łódź			Kraków			Poznań		
	Lata														
	2000	2004	2008	2000	2004	2008	2000	2004	2008	2000	2004	2008	2000	2004	2008
60-64	-2,68	-3,18	-2,95	-1,54	-2,54	-3,71	-1,95	-1,05	-2,29	-1,35	-2,43	-3,06	-2,13	-3,90	-6,40
65-69	-2,37	-2,46	-1,42	-1,19	-1,34	-2,01	-1,30	-1,58	-1,06	-1,71	-0,90	-1,12	-1,35	-2,62	-3,36
70-74	-0,76	-1,73	-1,26	-1,26	-1,71	-0,71	-1,15	-1,48	-1,24	0,10	-1,20	-0,94	-2,17	-2,58	-2,13
75-79	-0,81	-1,32	-1,13	-1,29	-0,86	-2,18	-0,71	-0,81	-0,71	-0,43	-0,70	-0,78	-0,83	-1,38	-1,88
80-84	-0,59	-1,39	-0,82	0,59	-0,53	-1,92	-0,26	-0,85	-0,93	-0,19	-0,77	-1,68	-2,17	-0,83	-1,17
85 lat i więcej	-1,43	-0,08	-1,05	0,15	-2,62	-0,44	-0,69	-1,96	-1,47	-0,80	0,11	-0,23	-3,90	-2,31	-3,90

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

Tab. 3.6. Migracje osób po 60. roku życia w wielkich miastach według kierunków w latach 2000 i 2008⁴ (w %)

Lata	Napływ					Odpływ							
	ogółem	z innych gmin/dzielnic tego samego miasta	z miast tego samego województwa	ze wsi	z miast	ogółem	do innych gmin/dzielnic tego samego miasta	na miast tego samego województwa	do miast innego województwa	na wies innego województwa			
				z wsi	z miast			na wies	do miast				
										z wsi	z miast	na wies	do miast
z wsi	z miast	na wies	do miast	z wsi	z miast	na wies	do miast	z wsi	z miast	na wies	do miast		
2000	100,00	74,83	8,70	4,48	9,79	2,19	100,00	14,40	10,93	8,98	3,03		
2008	100,00	69,11	8,90	6,17	13,16	2,66	100,00	14,76	16,50	9,25	3,42		
Wrocław													
2000	100,00	66,83	9,01	6,63	12,48	5,05	100,00	8,87	9,83	15,10	6,94		
2008	100,00	62,57	10,58	7,94	13,89	5,03	100,00	11,22	19,98	15,65	6,59		
Łódź													
2000	100,00	81,18	5,10	4,31	6,49	2,92	100,00	71,81	6,74	10,49	7,97		
2008	100,00	78,45	6,29	5,09	7,93	2,24	100,00	65,37	8,41	13,51	9,41		
Poznań													
2000	100,00	65,15	9,22	7,83	15,03	2,78	100,00	51,76	16,95	20,26	9,23		
2008	100,00	68,22	8,95	9,21	10,89	2,72	100,00	45,98	15,56	29,98	6,91		

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

⁴ Miasto Kraków nie zostało uwzględnione w analizie z uwagi na brak danych o kierunkach przemieszczeń.

Okoliczności te mogą prowadzić do przemieszczenia się najstarszych seniorów w pobliże miejsca zamieszkania swoich dzieci, które emigrowały wcześniej do miast.

Przewaga odpływu nad napływem prowadziła do ubytków migracyjnych seniorów we wszystkich wielkich miastach. Odnosząc salda migracji do liczebności subpopulacji osób starszych w poszczególnych grupach wieku, znajdujemy największe wartości współczynnika wśród najmłodszych seniorów. W miarę przechodzenia do coraz starszych grup wieku natężenia ubytku migracyjnego malało, by znów wzrosnąć wśród najstarszych starych (85 lat i więcej). Największe rozmiary natężenia ujemnego salda migracji charakteryzowały Poznań, najmniejsze zaś występowały w Łodzi.

W całym okresie analizy, miasta ogółem w Polsce charakteryzowały dodatni bilans przemieszczeń wśród osób po 80. roku życia. Z jednej strony świadczy to o nadal gorszych warunkach do życia (m.in. dostępie do opieki medycznej) na obszarach wiejskich niż w miastach. Z drugiej strony, miast średnich jest kilkakrotnie więcej niż dużych, co sprawia, że są one bardziej dostępne dla potencjalnych migrantów, oferując im podobne warunki do życia przy niższych kosztach niż w wielkich miastach.

6. Zasięg przestrzenny migracji

Wielkomiejscy seniorzy przemieszczali się głównie na niewielkie odległości (tab. 3.6). W latach 2000–2008 przemieszczenia wewnątrz obszarów miasta (gmin i dzielnic) stanowiły dominującą część ruchu wędrownego tej subpopulacji. W przypadku osób starszych przybywających do wielkich miast i je opuszczających wzorzec migracji kształtował się odmiennie. W przypadku osób po 60. roku życia decydujących się na przeprowadzkę do wielkiego miasta najliczniejszą grupę stanowili seniorzy, mieszkańcy miast leżących w innych województwach. Nieco mniejszy udział zajmowali starsi mieszkańcy miast wchodzących w skład tego samego województwa, w granicach którego zlokalizowane było wielkie miasto. W przypadku obszarów wiejskich częściej mieliśmy do czynienia z napływem osób po 60. roku życia ze wsi tego samego województwa niż innego.

W przypadku odpływu wzorzec przemieszczeń różnił się między poszczególnymi miastami. Starsi mieszkańcy wielkich miast, podobnie jak w przypadku napływu, najczęściej przemieszczali się w obrębie gmin (dzielnic tego samego miasta). Przeprowadzki te stanowiły jednak mniejszy udział w odpływie niż w przypadku napływu. Na drugim miejscu w Łodzi i Poznaniu znalazły się wyprowadzki na obszary wiejskie położone w tym samym województwie. Atrakcyjność osiedleńcza tych terenów w badanym okresie wzrosła, o czym świadczy wzrost udziału w odpływie przemieszczeń z wielkich miast na obszary wiejskie w województwie. Z jednej strony wynika to z procesu suburbanizacji, z drugiej jest konsekwencją intensywnych migracji ze wsi do miast w okresie powojennym, które – jak już wspomniano wcześniej – generują migracje powrotne seniorów do miejsc pochodzenia.

W przypadku Warszawy seniorzy przeprowadzali się częściej do miast regionu niż na obszary wiejskie, a we Wrocławiu częściej do miast spoza województwa. Migracje na wieś innych regionów stanowiły najmniejszy odsetek wśród analizowanych kierunków przemieszczeń we wszystkich miastach. Największy udział przeprowadzek seniorów w ramach miasta charakteryzował Łódź, zaś najmniejszy Poznań.

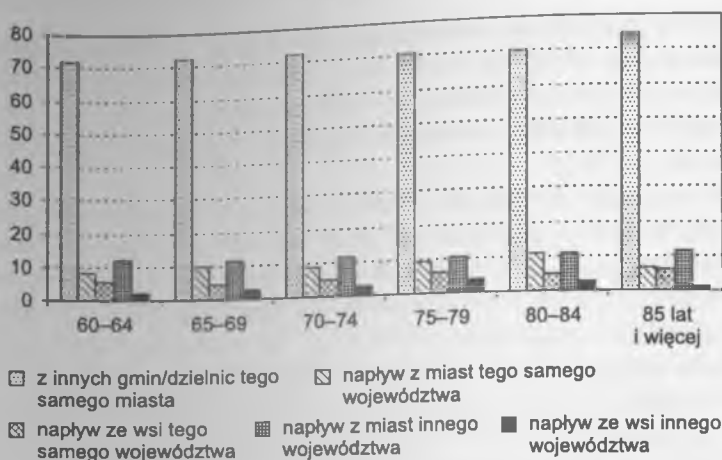
Wśród seniorów migrantów w zależności od wieku widoczne są również różnice w hierarchii kierunków przemieszczeń. Świadczą o tym wartości średniorocznych udziałów seniorów według grup wieku i kierunków w napływie i odpływie, które zostały obliczone jako średnia arytmetyczna napływu (odpływu) seniorów w poszczególnych grupach wieku w badanym okresie i odniesiona do średniej arytmetycznej ogólnych rozmiarów napływu (odpływu) w odpowiedniej kategorii wieku. W latach 2000–2008 wśród osób starszych, niezależnie od wieku, dominowały przemieszczenia w obrębie gmin (dzielnic tego samego miasta), natomiast najmniej liczne były przeprowadzki na obszary wiejskie innych województw⁵. Tylko wśród seniorów osiedlających się w Warszawie we wszystkich wydzielonych grupach wieku hierarchia kierunków migracji była taka sama.

⁵ Jedyne w 2008 roku udział przemieszczeń z miasta Wrocławia na obszary wiejskie innych województw wśród osób 85 i więcej był wyższy niż w kierunku miast innych województw.

Osoby starsze przeprowadzające się do stolicy częściej pochodziły z miast innych województw niż z obszarów miejskich województwa. Udział w napływie do Warszawy osób starszych ze wsi był znacznie mniejszy i dominowali w nim mieszkańcy obszarów wiejskich z regionu (ryc. 3.17).

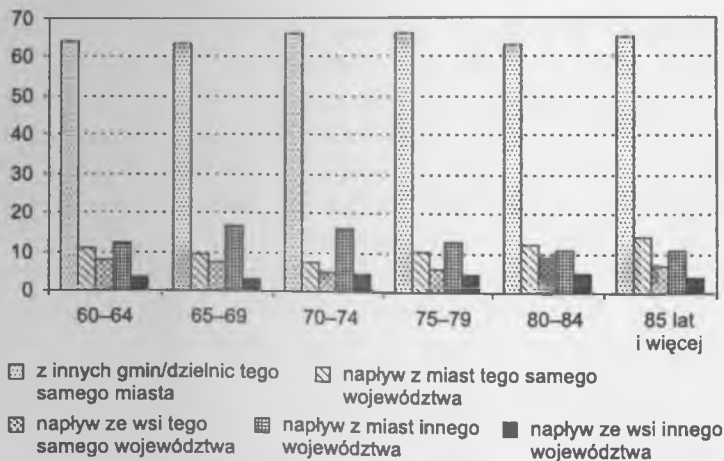
W pozostałych wielkich miastach struktura imigrantów różniła się zarówno wśród poszczególnych grup wieku, jak i między samymi wielkimi miastami (ryc. 3.18–3.20). W Poznaniu i Wrocławiu wśród osób powyżej 80. roku życia przeważali imigranci z miast województwa, w którym znajdowało się miasto. W Łodzi struktura napływu seniorów według wieku i kierunków wyglądała jeszcze inaczej. Wśród osób w wieku 60–69 lat i powyżej 80. roku życia hierarchia przemieszczeń wyglądała tak samo, jak wśród seniorów kierujących się do Warszawy. W przypadku osób między 70. a 79. rokiem życia drugie miejsce po przemieszczeniach w obrębie miasta zajmował napływ z miast innych województw, następnie z obszarów wiejskich regionu, a na trzecim miejscu znaleźli się przybysze z miast województwa.

Hierarchia kierunków przemieszczeń najmłodszych seniorów z wielkich miast nie różni się od analogicznej hierarchii młodszych generacji zamieszkujących pozostałe miasta w Polsce. Większość osób w wieku 60–69 lat emigrowała z wielkich miast na obszary wiejskie swojego województwa (ryc. 3.21–3.24). Obserwowana od dłuższego czasu tendencja osiedlania się mieszkańców miast na terenach podmiejskich jest wynikiem po części zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych (m.in. zmian na rynku pracy), jak również urbanizacji tych terenów. Większość obszarów wiejskich, znajdujących się w zasięgu oddziaływania rozwijających się aglomeracji miejskich w mniejszym bądź większym stopniu utraciła swój tradycyjny charakter wiejski, polegający na działalności rolniczej, mimo to ciągle posiadała administracyjny status regionu wiejskiego. Młodszych seniorów na te obszary przyciąga chęć poprawy warunków życia. Część z tych przemieszczeń stanowią zapewne migracje powrotne. Rogers [1990] szacuje, że około 20% osób w momencie osiągnięcia wieku emerytalnego powraca w pobliże miejsca zamieszkania krewnych i znajomych.

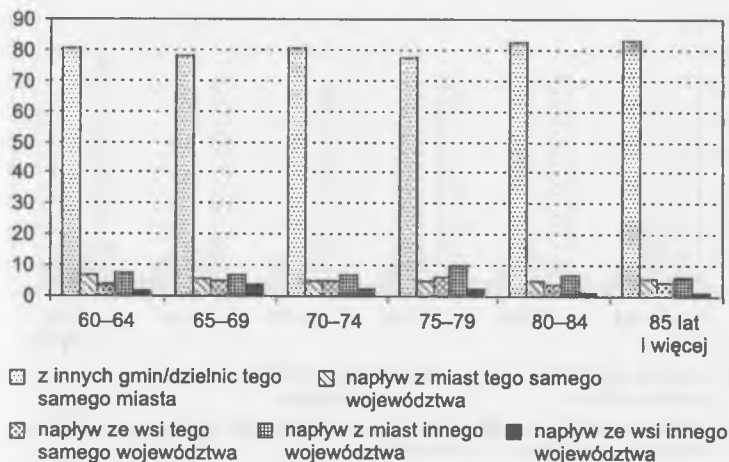
Ryc. 3.17. Struktura seniorów według grup wieku i kierunku napływu w Warszawie w latach 2000–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

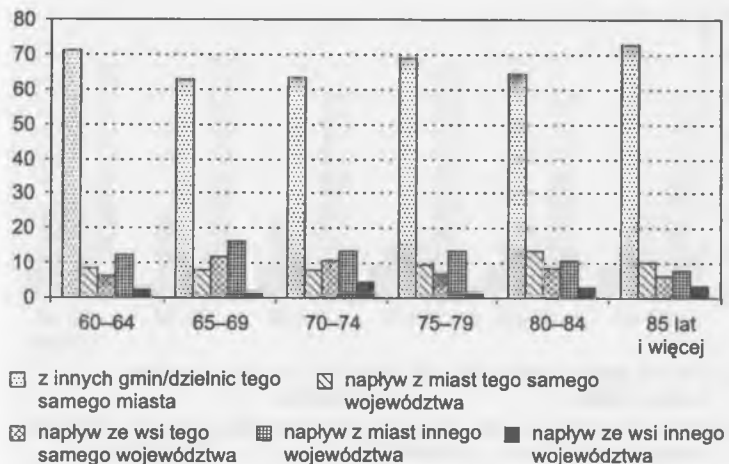
Ryc. 3.18. Struktura seniorów według grup wieku i kierunku napływu we Wrocławiu w latach 2000–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

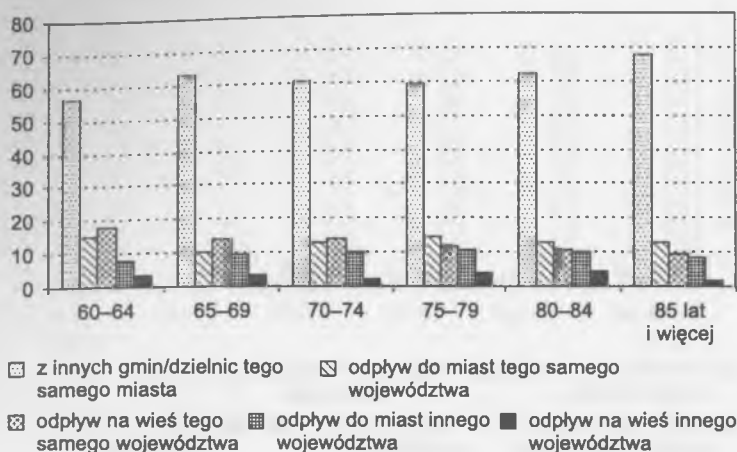
Ryc. 3.19. Struktura seniorów według grup wieku i kierunku napływu w Łodzi w latach 2000–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

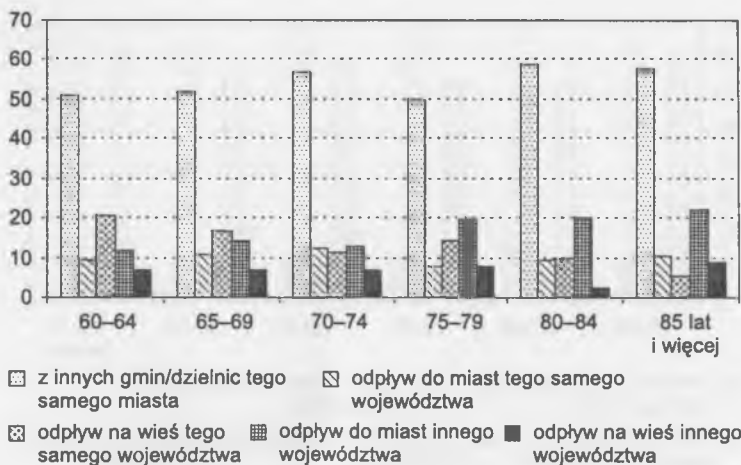
Ryc. 3.20. Struktura seniorów według grup wieku i kierunku napływu w Poznaniu w latach 2000–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

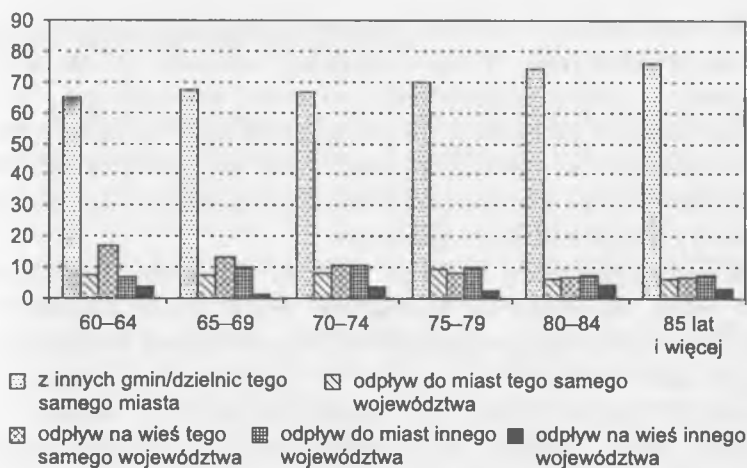
Ryc. 3.21. Struktura seniorów według grup wieku i kierunku odpływu w Warszawie w latach 2000–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

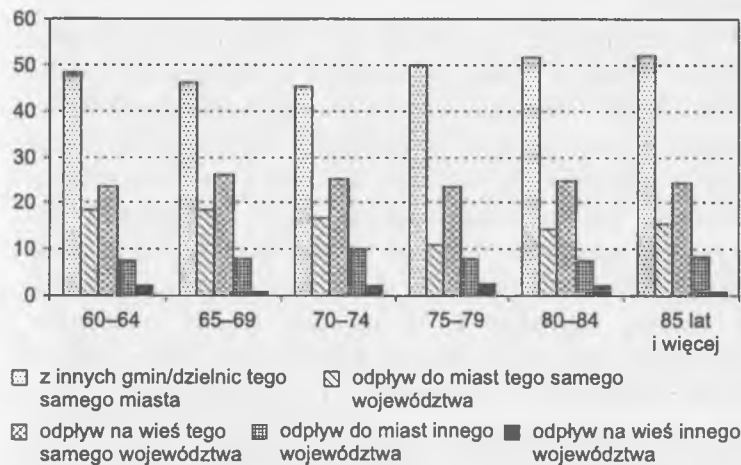
Ryc. 3.22. Struktura seniorów według grup wieku i kierunku odpływu we Wrocławiu w latach 2000–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

Ryc. 3.23. Struktura seniorów według grup wieku i kierunku odpływu w Łodzi w latach 2000-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

Ryc. 3.24. Struktura seniorów według grup wieku i kierunku odpływu w Poznaniu w latach 2000-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

W poszczególnych wielkich miastach hierarchia kierunków odpływu była zróżnicowana. Wśród subpopulacji seniorów opuszczających Warszawę w miarę przechodzenia do coraz starszych grup wieku częściej mieliśmy do czynienia z przemieszczeniami do miast regionu, niż na wieś, jeszcze rzadziej do miast spoza województwa. We Wrocławiu wśród coraz starszych osób wzrastało znaczenie przemieszczeń na obszary miejskie innych województw.

Wśród mieszkańców Łodzi po 75. roku życia przemieszczenia do miast spoza województwa nieznacznie przewyższały emigrację do miast i na wieś swojego województwa. Jeszcze inaczej kształtował się odpływ osób starszych z Poznania. W przypadku tego miasta, we wszystkich grupach wieku po przeprowadzkach w ramach gmin (dzielnic) miasta znalazły się przemieszczenia na obszary wiejskie województwa, a następnie jego miast.

Różnice w kierunkach odpływu między poszczególnymi miastami wynikają zapewne z odmiennej hierarchii kierunków napływu, który w okresie powojennym zasilал generacje dzisiejszych seniorów w wielkich miastach.

Wśród najstarszych starych (85 lat i więcej) udział przemieszczeń w obrębie obszarów miasta był większy w porównaniu z młodszymi seniorami. Wraz z wiekiem wzrasta prawdopodobieństwo wystąpienia problemów zdrowotnych, które utrudniają wykonywanie codziennych życiowych czynności. Przywiązanie do lokalnej społeczności w miejscu zamieszkania jest znacznie większe wśród najstarszych osób niż w przypadku młodszych seniorów. Przeprowadzka wiążąca się z zamieszkaniem wśród nowej społeczności stanowi stresującą sytuację dla osoby starszej. Powoduje to, że najstarsi seniorzy niechętnie przeprowadzają się poza obszar lokalnej społeczności, z którą wiąże ich sieć powiązań społecznych (rodzinnych i przyjacielskich). Relatywna bliskość zamieszkiwania dzieci i starszych rodziców jest wskazówką, iż wśród najstarszych seniorów mamy do czynienia z przeprowadzkami głównie do dzieci. Ci seniorzy, którym pomoc była niezbędna wcześniej, a dzieci nie mogły jej udzielić z powodu odległości, prawdopodobnie przeprowadzili się wcześniej dalej.

3.7. Płeć migrantów po 60. roku życia

Ze względu na dłuższe trwanie życia kobiet, seniorzy stanowią subpopulację bardzo sfeminizowaną w porównaniu z młodszymi generacjami. W 2008 roku kobiety stanowiły 60,1% subpopulacji osób po 60. roku życia. W efekcie na 100 mężczyzn po sześćdziesiątce w Polsce przypadało 150,7 starszych kobiet. W miastach współczynnik feminizacji kształtował się na wyższym poziomie i wynosił 153,6.

Sytuacja ta znalazła odzwierciedlenie w migracjach seniorów. Udział kobiet w ruchu wędrownym w wielkich miastach przekraczał 60% (tab. 7). Prawdopodobieństwo – oszacowane za pomocą ilorazu szans po to, aby wyeliminować wpływ struktury wieku seniorów ogółem – że w odpływie z wielkiego miasta weźmie udział starsza kobieta, jest 1,11 razy większe niż w przypadku seniora mężczyzny. Natomiast w przypadku napływu szansa ta wynosi 1,16.

W odniesieniu do najmłodszych seniorów (60–64 lata) przewaga liczebna kobiet nie była tak duża, a w niektórych latach analizowanego okresu mieliśmy do czynienia z wyższym odsetkiem mężczyzn wśród przemieszczających się seniorów. W miarę przechodzenia do coraz starszych grup wieku udział kobiet wzrastał i największe rozmiary przyjmował wśród najstarszych starych (tab. 3.7).

Jak można zauważyć, w porównywanych latach (2000 i 2008) dysproporcje według płci wśród seniorów migrantów uległy zmniejszeniu, choć nie dotyczyło to wszystkich grup wieku.

Przyglądając się efektom ruchu wędrownego (saldom migracji) widać, że w przypadku młodszych seniorów (60–64 lata) intensywność ubytku migracyjnego była wyższa u mężczyzn (tab. 3.8). W pozostałych wyodrębnionych grupach osób starszych na ogół wyższe natężenie migracji występowało wśród kobiet.

Relatywnie wyższa częstość ubytku migracyjnego wśród kobiet po 70. niż wśród mężczyzn jest konsekwencją dłuższego trwania życia kobiet. W przypadku kobiet mamy do czynienia z przewagą wdów. Zmieniający miejsce zamieszkania mężczyźni w tym wieku są najczęściej żonaci, a przewaga wdowców wśród seniorów zaczyna występować

Tab. 3.7. Udział kobiet w migracjach w wielkich miastach według grup wieku w latach 2000 i 2008

Grupy wieku	Napływ			Odpyływ		
	Ogółem	Kobiety (w %)		Ogółem	Kobiety (w %)	
		2000	2008		2000	2008
Warszawa						
60-64	100,0	53,5	51,9	100,0	49,1	46,1
65-69	100,0	54,3	59,9	100,0	52,2	53,3
70-74	100,0	60,7	59,2	100,0	61,0	49,7
75-79	100,0	72,2	67,4	100,0	62,8	59,0
80-84	100,0	78,1	71,2	100,0	73,0	62,0
85 lat i więcej	100,0	80,0	79,4	100,0	84,0	73,9
60 lat i więcej	100,0	62,8	60,4	100,0	58,1	52,7
Wrocław						
60-64	100,0	60,0	55,7	100,0	53,1	55,7
65-69	100,0	53,2	58,3	100,0	55,0	55,3
70-74	100,0	67,9	57,1	100,0	62,2	51,5
75-79	100,0	73,3	57,1	100,0	77,3	70,9
80-84	100,0	74,4	71,9	100,0	60,0	68,9
85 lat i więcej	100,0	85,4	64,3	100,0	72,3	74,2
60 lat i więcej	100,0	66,9	59,4	100,0	61,6	60,0
Łódź						
60-64	100,0	55,8	44,0	100,0	48,5	51,9
65-69	100,0	48,4	55,6	100,0	53,3	42,5
70-74	100,0	69,2	72,2	100,0	65,6	61,0
75-79	100,0	66,0	53,5	100,0	61,3	66,2
80-84	100,0	84,4	77,8	100,0	84,6	74,4
85 lat i więcej	100,0	96,8	58,8	100,0	81,6	87,5
60 lat i więcej	100,0	66,2	55,2	100,0	60,3	58,1
Kraków						
60-64	100,0	54,7	60,5	100,0	54,0	50,3
65-69	100,0	59,5	62,1	100,0	55,2	53,2
70-74	100,0	65,6	59,6	100,0	63,2	53,9
75-79	100,0	75,8	58,1	100,0	60,3	66,7
80-84	100,0	74,1	84,6	100,0	73,3	76,9
85 lat i więcej	100,0	78,9	82,8	100,0	75,6	67,7
60 lat i więcej	100,0	65,4	64,8	100,0	59,9	57,1
Poznań						
60-64	100,0	50,8	52,1	100,0	51,3	53,5
65-69	100,0	67,7	62,0	100,0	47,3	54,3
70-74	100,0	62,5	47,4	100,0	63,6	60,0
75-79	100,0	83,0	58,6	100,0	74,2	61,9
80-84	100,0	66,7	86,2	100,0	83,0	79,1
85 lat i więcej	100,0	85,4	71,4	100,0	80,9	72,7
60 lat i więcej	100,0	68,5	60,4	100,0	63,4	58,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

Tab. 3.8. Salda migracji według płci na 1000 ludności w danym wieku w latach 2000 i 2008

Miasto	Lata	Płeć	grupy wieku					
			60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85 i więcej
Warszawa	2000	Mężczyźni	-3,77	-2,74	-0,76	-1,17	-0,68	-0,33
	2008		-4,59	-1,95	-1,50	-1,37	-1,64	
	2000	Kobiety	-2,27	-1,85	-0,76	-0,69	-0,54	-1,80
	2008		-2,18	-0,93	-0,82	-0,89	-0,54	-1,76
Wrocław	2000	Mężczyźni	-2,18	-1,12	-1,52	-0,59	-0,42	-2,98
	2008		4,02	-2,23	-1,14	-1,18	-2,09	-0,99
	2000	Kobiety	-1,19	-1,12	-1,09	-1,68	-1,06	-1,44
	2008		-3,84	-1,65	-0,42	-2,75	-1,83	-1,03
Łódź	2000	Mężczyźni	-2,99	-1,26	-1,27	-1,12	-0,17	-2,4
	2008		-2,59	-1,95	-1,68	-0,2	-1,19	1,20
	2000	Kobiety	-1,70	-1,21	-1,08	-0,52	-0,39	-0,13
	2008		-2,77	-0,42	-0,98	-0,95	-1,18	-2,33
Kraków	2000	Mężczyźni	-2,23	-2,06	0,00	-0,23	-0,08	-0,65
	2008		-4,08	-1,68	-0,69	-0,62	-1,56	-0,24
	2000	Kobiety	-1,95	-1,83	0,10	-0,36	-0,21	-0,96
	2008		-2,62	-0,93	-1,21	-0,82	-1,74	-0,12
Poznań	2000	Mężczyźni	-2,88	-2,89	-1,98	-1,18	0,00	-4,03
	2008		-8,24	-3,89	-1,63	-1,77	-1,35	-4,01
	2000	Kobiety	-2,32	-0,14	-2,29	-0,69	-3,13	-3,86
	2008		-7,33	-7,59	-2,44	-1,97	-1,08	-3,81

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji GUS.

dopiero po 80. roku życia (NSP'2002). Odnotowany po utracie partnera wzrost obciążeń finansowych, wynikających z konieczności pokrywania w pojedynkę kosztów eksploatacji mieszkania i codziennego życia, w wielu przypadkach może stanowić bodziec do przeprowadzki.

3.8. Zakończenie

W Polsce największym stopniem zaawansowania procesu starzenia się ludności charakteryzują się wielkie miasta. Jednym z czynników mającym wpływ na postęp tego procesu były migracje ludności, a ściślej rzecz ujmując – ich efekty (saldo migracji), które w całym okresie powojennym przyjmowały największe, dodatnie wartości wśród osób młodych (20–29 lat). Sytuacja ta nie pozostała bez wpływu na obecne migracje wewnętrzne starszych mieszkańców wielkich miast, zarówno na wielkość strumieni migracji, jak i na kierunki tych przemieszczeń. Seniorzy – mieszkańcy wielkich miast – charakteryzują się większą mobilnością przestrzenną niż ich rówieśnicy zamieszkujący na innych obszarach. Dokonana analiza przepływów wewnętrznych starszej ludności wskazuje na odpływ tej subpopulacji z dużych centrów miejskich. Największe natężenie ubytku migracyjnego występowało wśród najmłodszych seniorów. Przyglądając się intensywności napływu i odpływu, można zauważyć, że wśród subpopulacji seniorów przybywających do wielkich miast to najstarsi starzy charakteryzowali się największą mobilnością, co sugerowałoby, że częściej mamy do czynienia z migracją wymuszoną niż dobrowolną wśród osób starszych przybywających do wielkich miast. W przypadku seniorów po 85. roku życia, wśród których występuje wyższe ryzyko pojawienia się niepełnosprawności i utraty małżonka, wzrasta liczba osób niepełnosprawnych przenoszących się do najbliższych (dzieci, wnuki). Można przypuszczać, że w przypadku jednostek samotnych, często schorowanych, starsza osoba umieszczana jest w domu pomocy społecznej. W przypadku seniorów opuszczających wielkie miasta intensywność odpływu najstarszych starych nie była już tak duża, a w niektórych latach

badanego okresu największa częstość odpływu charakteryzowała subpopulację najmłodszych seniorów.

Zdecydowana większość wielkomiejskich seniorów, jeśli zmienia miejsce zamieszkania, czyni to w obrębie granic administracyjnych miasta. Przemieszczenia te mają relatywnie niewielki wpływ na zmianę więzi społecznych i rodzinnych, za to powodują zmianę w rozmieszczeniu ludności starszej w obrębie miasta. Zapewne migracje wewnątrz obszaru miasta mają mniejszy wpływ na zmianę sytuacji osób starszych (np. opieka zdrowotna i społeczna) niż te na dalsze odległości. Znacznie większe znaczenie dla życia osób starszych mają przeprowadzki wiążące się z pokonaniem większej odległości (przez granice administracyjne). Migracje na większą odległość prowadzą do zamieszkania w nowym środowisku. W przypadku seniorów opuszczających wielkie miasta widać, iż przemieszczenia te wiążą się często z pokonaniem większej odległości niż w przypadku seniorów kierujących się do wielkich miast. W miarę przechodzenia do coraz starszych grup wieku mamy do czynienia ze wzrostem przeprowadzek na krótsze odległości, co związane jest m.in. z posiadaniem w bliskim sąsiedztwie dzieci. Ci z seniorów, którzy mieli blisko dzieci, byli wspomagani wcześniej ich częstymi wizytami, a w późnym wieku, nie mogąc już uzyskać codziennych 2–3-krotnych wizyt, przenoszą się bezpośrednio do nich.

Hierarchia kierunków przemieszczeń seniorów z wielkich miast różni się zarówno w poszczególnych pięcioletnich grupach wieku, jak i między samymi miastami. Różnice w kolejności kierunków migracji wynikają zapewne z odmiennych wzorców napływu ludności na obszary tych miast w ostatnich kilku dekadach. Generalnie wyróżnić można dwa odmienne wzorce seniorów opuszczających wielkie miasta. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z młodszymi seniorami, którzy – osiągnąwszy wiek emerytalny – przenoszą się częściej na obszary wiejskie województwa niż do miast regionu. Są to najczęściej osoby pozostające w związkach małżeńskich, zdolne do samodzielnego życia i posiadające samodzielne źródła utrzymania. W drugim przypadku migracja dotyczy osób w zaawansowanym wieku, najczęściej o złym stanie zdrowia, które częściej opuszczają wielkie miasta na rzecz innych miast województwa lub innych regionów kraju, rzadziej na przyszłe

miejsce zamieszkania wybierają wieś. Wyjątek stanowią seniorzy zamieszkujący w Poznaniu, którzy generalnie częściej osiedlają się na obszarach wiejskich województwa niż w miastach.

Osoby starsze przybywające do wielkich miast również można podzielić na dwie grupy charakteryzujące się odmiennymi wzorcami napływu. Generalnie młodszy seniorzy częściej pochodzą z miast spoza województwa niż z obszarów miejskich regionu. W przypadku najstarszych starych częściej mamy do czynienia z przybyszami z miast województwa (z wyjątkiem Warszawy, w przypadku której przeważa napływ spoza miast województwa).

W wyniku zwiększającej się przeciętnie długości trwania życia, polepszającej się kondycji fizycznej osób starszych, w przyszłości migracje osób starszych mogą wzrastać. Z pewnością migracje tej subpopulacji zarówno z punktu widzenia społecznego, jak i ekonomicznego, nie pozostaną bez wpływu na rozwój lokalnych społeczności, do których przybywają seniorzy.

Literatura

- Bean F. D., Myers G. C., Angel J. L., Galle O. R., 1994, *Geographic concentration, migration, and population redistribution among the elderly*, Marin L. G., Preston S. H., [w:] *Demography of aging*, NAP, Washington, s. 319–356
- Dane dostępne na stronie www.suddenlisenior.com [na dzień 05.06.2007]
- GUS (Główny Urząd Statystyczny), 2003, *NSP'2002, Migracje wewnętrzne ludności 2002*, Warszawa, 166 s.
- Kałuża D., 2006, *Migracje seniorów w Polsce*, [w:] J. T. Kowaleski (red.), *Ludzie starzy w polskim społeczeństwie w pierwszych dekadach XXI wieku*, Łódź, s. 151–174
- Kałuża D., 2008, *Migracje seniorów*, [w:] J. T. Kowaleski, P. Szukalski (red.), *Starzenie się ludności Polski. Między demografią a gerontologią społeczną*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 71–89
- Korcelli P., 2008, *System osadniczy Polski – tendencje i uwarunkowania przemian*, [w:] *Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju a wizje i perspektywy rozwoju przestrzennego Europy*, T. Markowski (red.), Warszawa, KPZK PAN, s. 30–42. (Studia/PAN Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju; 122), dostępny na stronie <http://www.mrr.gov.pl/>

- Latuch M., 1977, *Przyczyny emigracji osób w starszym wieku z największych miast w Polsce*, „Studia Demograficzne”, nr 50, s. 51–69
- Longino Ch. F., Bradley D. E., 2001, *Geographical distribution and migration*, R. H. Binstock, L. K. Georg (eds), [w:] *Aging and the Social Sciences*, Oxford, s. 103–213
- Quandango J., 2002, *Aging and the life course*, Pepper Institute on Aging and Public Policy, Florida State University, 240 s.
- Rogers A., 1990, *Return migration to region of birth among retirement-age persons in the United States*, „Journal of Gerontology: Social Sciences”, 45, s. 128–134
- Rosset E., 1959, *Proces starzenia się ludności. Studium demograficzne*, PWG, Warszawa, 594 s.
- Stolarczyk K., 1985, *Spoleczno-ekonomiczne czynniki warunkujące migracje osób w starszym wieku w Polsce*, „Monografie i Opracowania”, SGPiS, Instytut Statystyki i Demografii, Warszawa, 189 s.
- Stolarczyk K., 1986, *Spoleczno-demograficzne aspekty migracji osób w starszym wieku*, [w:] J. Witkowski (red.), *Spoleczno-demograficzne i ekonomiczne aspekty współczesnych migracji w Polsce*, „Monografie i Opracowania”, SGPiS, Instytut Statystyki i Demografii, Warszawa, s. 106–123
- Uren Z., Goldring S., 2007, *Migration trends at older ages in England and Wales*, Population Trends, nr 130, www.statistics.gov.uk, s. 31–41
- Walters W. H., 2006, *Later-Life Migration in the United States*, A Review of Recent Research, dostępny na stronie http://www.pineforge.com/ballantinestudy/articles/Chapter14_Article04.pdf
- Wan He, Jason P. Schachter, 2003, *Internal Migration of the Older Population: 1995 to 2000*, Census 2000 Special Reports